

KAPITTEL 3

Sjømakt og kvifor den er viktig for Noreg: teori og geostrategi, hand-i-hand

Tor Ivar Strømmen

Sjøkrigsskolen / Forsvarets høgskole

Abstract: This chapter aims to provide the reader with a basic understanding of what sea power is and how sea power affects the outcome of wars. The synthesis of sea power theory presented in the chapter is to some extent contextually adapted to the perspective of an inferior sea power and therefore has clear limitations if applied to how sea power should or could be understood and exercised by a superior navy – i.e., a blue ocean great power navy. The second part of the chapter uses the theoretical synthesis and strategic thinking to identify and present the Norwegian Navy's strategic and operational roles in war. In conclusion, we offer a conceptual assessment of what the Norwegian Navy needs and how this can be arranged in fundamentally different ways.

Keywords: sea power, naval, naval warfare, operational art, naval operational art, Norwegian naval strategy, Norwegian Navy, inferior sea power, strategic thinking

Innleiing

Det er ei kjensgjerning at Noreg har ein marine og andre militære kapasitetar for bruk til sjøs. Dette er statlege tvangs- og valdsmiddel som inngår i Noreg si tryggingpolitiske verktøykasse, og som skal bidra til at staten når sine tryggingpolitiske mål. Noreg sine overordna tryggingpolitiske mål er å sikre Noreg sin suverenitet, territoriale integritet og

Sitering: Strømmen, T. I. (2023). Sjømakt og kvifor den er viktig for Noreg: Teori og geostrategi, hand-i-hand. I N. Wegge (Red.), *Sikkerhetspolitikk og militærmakt i Arktis* (Kap. 3, s. 39–74). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.183.ch3>
Lisens: CC-BY-NC-ND 4.0

politiske handlefridom (Prop. 151 S (2015–2016)). Dette er altså måla norsk sjømakt skal bidra til å sikre i samspel med Noreg sine andre politiske, økonomiske og diplomatiske maktmiddel. Alle dei tre overordna måla er grunnleggande defensive i form av at dei alle skal sikre ei form for status quo. Det er også viktig å erkjenne at det er diplomatiet som koreograferer bruken av dei andre statlege maktinstrumenta inklusive også militærmakta. Tryggleikspolitiske verktøy er altså der for å styrke den relative forhandlingsposisjonen til styresmaktene i deira interaksjon med andre styresmakter (Holmes, 2019, s. 94). Sjømakta er i eit slikt perspektiv eit verkemiddel for staten, som kan påverke ein motstandar gjennom å kunne påføre skade og gjennom fysisk å avgrense deira handlingsrom. Slike handlingar og kapasitetar vil alltid påverke aktørar si framferd, også når makt berre eksisterer, men ikkje blir brukt (Luttwak, 1974, s. 6).

Desse grunnlagspåstandane forklarar likevel ikkje korkje når eller kvifor Noreg treng sjøstridskrefter, og dei fortel heller ingenting om kva sjømakt er, og om korleis sjømakt verkar. *I denne artikkelen skal eg difor syne kva sjømakt er, korleis sjømakt påverkar i krig, og utifrå det kvifor Noreg treng sjømakt og dimed sjøstridskrefter som gjer det mogleg å utøve sjømakt.*

Carl von Clausewitz skreiv at teorien sitt fremste føremål er å klargjere konseptane og ideane bak temaet dei omhandlar. Teori syner korleis ulike aspekt er relatert til kvarandre, og skil mellom dei viktige og uviktige elementa. Teori skal vere ei rettesnor for alle som ynskjer å forstå krig (Clausewitz, 2020, s. 154–157). Militærteori er både viktig for å forstå tidlegare krigar og for å med suksess utkjempe framtida sine krigar. Teoriane gir oss eit breiare og djupare rammeverk for å forstå krig og krigføring. Utan eit teoretisk grunnlag manglar me ein grunnleggande filosofi for å skilje mellom årsak og effekt, mellom trivielt og viktig, mellom perifert og sentralt (Vego, 2011).

Sjømaktsteoriar er militærteori som omhandlar dei maritime aspekta ved krig og korleis desse påverkar i det store biletet. Sjømaktsteori synar oss kva sjømakt er, korleis den er satt saman og korleis den påverkar (Strømmen, 2020a). Eg vil difor bruke sjømaktsteori både for å forklare kva sjømakt er, og korleis den verkar, men også som eit verktøy for å synleggjere Noreg si trong for sjømakt.

Det finst ikkje ein sjømaktsteori, men mange, og dei ulike teoriene vektlegg ulike aspekt frå ulike perspektiv. Skal ein analysere sjømakt ved hjelp av teori, så må ein difor først klarlegge både kva for teori ein legg til grunn, og korleis ein forstår denne. Ein kunne sjølv sagt ha brukt ein av dei kjente syntesane av sjømaktsteorien, til dømes Geoffrey Till si bok *Seapower* (2004), men då er ikkje syntesen spissa mot kva som skal analyserast her. Ei anna utfordring i den samanheng er at sjømaktsteori i stor grad er prega av eit stormakt-bias (Mulqueen et al., 2016, s. 21–32; Rosinski, 1977, s. 22; Vego, 2018, s. 1–54). Dette fører med seg ei trong for nennsam lesing og handsaming av teoriene for å ekstrahere eit teoretisk grunnlag som er tenleg som forståingsgrunnlag tilpassa temaet – altså norsk sjømakt. Denne artikkelen har difor to hovudspor. Først trekker eg saman og kritisk drøftar ein del aspekt ved sjømaktsteorien som gir ein tenleg forklaringsmodell for norsk sjømakt. Deretter ser eg på Noreg si trong for sjømakt i lys av denne teorien og strategisk tenking kring Noreg si geostrategiske stode – og presenterer nokre synspunkt på ulike konseptuelle løysingar for norske sjøstridskrefter utifrå desse perspektiva.

Kva gjer havet viktig for menneskja?

Havet har fire grunneigenskapar. Havet gir tilgang til ressursar, havet kan nyttast til transport, havet er viktig for informasjonsutveksling, og havet er viktig for herredøme (Till, 2004, s. 6–18).

Sidan førhistorisk tid har menneskja hausta fisk og anna sjømat. Dei to siste generasjonane har ressursheitinga frå havet også omfatta olje og gass, og innan få år vil havbotnen truleg vere ei viktig kjelde til ei rekke sjeldsynte mineral som er avgjerande for framtida sin industri, spesielt elektronikk og batteriteknologi. Tilgangen på havet sine ressursar er difor svært viktig for mange statar, og vil bli enda viktigare i framtida (OECD, 2016). Trong for ressursar leiar til konflikhtar mellom statar og andre aktørar. Konflikhtar som kan innebere tvangs- og valdsmakt. Dei fleste ressurskonflikhtar leiar rett nok ikkje til korkje tryggingspolitiske kriser eller krig, men dess viktigare interessekonflikten er for den eine eller båe sider, dess større er sjansen for bruk av valdsmakt.

HMM Oslo, eit av verda sine største containerskip, kan flytte 23 792 TEU¹ i eit løft og med 22,3 knop (jf. Port of Hamburg, u.å.). Dei største tankskipa kan flytte 500 000 m³ med olje i 16 knop. Halvparten av menneskjeheita bur nær kysten eller langs elvar som kan navigerast av større fartøy.² Over 70 prosent av verda er dekt av hav, og dei store maktene, så vel som råvarekjelder og industri, ligg på landmassar skilt frå kvarandre av hav. 80 prosent av verdshandelen er på eit tidspunkt i verdikjeda om bord på eit skip (Harilaos, 2021). Havet som transportåre er difor uomtvista svært viktig for verdsøkonomien, for statar si økonomiske utvikling og for mange statar si evne til å projisere militærmakt utover landegrensene. Historisk var skip langt raskare og meir effektivt enn noko anna menneskeleg transportmiddel, men sjølv i dag er transport på kjøl oftast langt meir effektiv enn land- eller lufttransport, spesielt med omsyn til volumvarer og når transporten ikkje er svært tidskritisk (Falk, 2000, s. 87–89).³ Tilgang på sjøgående transport, eller evne til å nekte ein motstandar transport over havet, er difor ofte viktige verkemiddel i ein strid mellom statar.

Gjennom historia har sjøfarten sikra kyststatar og hamnebyar tilgang på kunnskap og kulturelle impulsar av eit omfang som var nærmast utenkeleg for innlandsbyar og kontinentalstatar (Till, 2004, s. 10–15). Ein

1 TEU = tjuefots container-ekvivalentar.

2 Ifølgje Levy, M. (2011). *Percentage of Total Population Living in Coastal Areas*. Center for International Earth Science Information Network at Columbia University så bur 40 prosent av verdas menneskje mindre enn 100 km frå kysten. I tillegg bur det svært mange menneskje langs elve- og kanalsystema i den amerikanske Midtvesten, langs dei store sjøane mellom USA og Canada, langs t.d. Rhinen og Donau, langs dei ukrainske og russiske elvane, langs nedre del av Nilen, i Bangladesh og India, Sør-Amerika og ikkje minst i Kina. I sum utgjer dette minst 60 prosent, kanskje oppimot 70–75 prosent, av verdas folkesetnad i nærleik (200 km) av vassvegar som har tilgang frå hava. Det er berre i Afrika at ein stor del av folkesetnaden ikkje har direkte tilgang til maritime kommunikasjonsårer.

3 T.d. hadde eit typisk nederlandsk handelsskip, ein fluyt, på 1600-talet ein lastekapasitet på 600 tonn (*Fluyt (16th–18th century)*). Deutches historisches museum. Henta 2. august frå <https://www.dhm.de/mediathek/en/ship-types/milestones-in-the-history-of-european-ship-building/09-fluyt/>), medan ei stor hestevogn kunne ta om lag seks tonn. På eit døgn i 6 knop flytta altså eit slikt skip 600 tonn 267 km. Ei stor hestevogn kunne i beste fall greie om lag 50 km på ein dag. Dvs. at ein trong minst 530 store hestevogner for å flytte same mengde med gods på same tid som eit standard skip, og det føreset i tillegg ein omfattande infrastruktur og ofte kryssing av mange grenser. Tilsvarande i dag: Eit stort containerskip flyttar t.d. 20 000 konteinrar ca. 900 km på eit døgn. Ein vil difor trenge oppimot 5000 togvogner for same last, og sjølv justert for noko større fart (her 60 km/t) så vil ein trenge kanskje 3000 togvogner for å flytte det same like langt på same tid.

tilgang som gav dei maritime byane og statane ei stor konkurranseføremon (sjå t.d. Hont, 2005). Sjøkart var lenge høgt verdsett med di karta gav tilgang til kunnskap, territorium og handel av langt større verdi enn kva ei skipslast med kryddar, sølv og edelsteinar gav (Till, 2004, s. 14–15). I dag skjer ikkje utveksling av informasjon og kunnskap lenger med skip og via handelsbyar, men det betyr ikkje at hava er blitt mindre viktig for informasjonsutveksling. Allereie i siste halvdel av 1800-talet byrja menneskja å legge undervasskablar, og i 1914 var åtak på fienden sine undervasskablar noko av det første antagonistane gjorde (Kennedy, 1971). I dag har me eit omfattande nettverk av fiberoptiske kablar på havbotnen. Det er desse kablane som er berarar for mest all internasjonal datatrafikk (Main, 2015). Internett og dimed verdsøkonomien er fullstendig avhengig av undersjøiske kablar for å fungere. Ei degradering av denne infrastrukturen kan føre til kollaps i verdas økonomiske system – og vil redusere menneskjas evne til å kommunisere og samverke med kvarandre.

Statar har gjennom all tid bygd festningar for å vjerje seg mot angriparrar som kjem over havet. Dette aleine fortel oss at havet er eit medium som kan bringe fram avgjerande makt, raskt og overraskande, mot landterritoria våre (Till, 2004, s. 16–17). Europa sin framvekst som den dominerande verdsdelen kom dessutan i stor grad som eit resultat av europearane si evne og vilje til å bruke hava for å ekspandere si makt utover eigne landegrenser. Ei evne og vilje som var sjølvforsterkande gjennom konkurranse og stadig betra organisering for bruk av hava. Hava gav herredøme over verda (Falk, 2000, s. 13–14; Hont, 2005; Till, 2012b). Denne situasjonen er ikkje annleis i dag, men aktørane som byggjer sjømakt for å dominere eller påverke verda, er i endring.

Kva er sjømakt?

Kva sjømakt er, finst det ikkje eit eintydig eller ålment anerkjent svar på. Denne mangelen på ein felles definisjon er i seg sjølv viktig med di den syner at det finst ei rekkje ulike tilnærmingar til forståing av sjømakta, der alle kan vere sanne i sin rette kontekst (Falk, 2000, s. 15). Sjølv om me ikkje har eit enkelt svar, så har me ei rekkje forsøk på definisjonar som kan vere forklarande. Dei fleste sjømaktsteoretikarar nyttar anten ein

brei definisjon som femnar politiske, økonomiske, merkantile og militære aspekt, eller ein smalare som primært fokuserer på dei militære aspekta i krig (Till, 2004, s. 2–4). I dette kapittelet skal omgrepet sjømakt forståast som den politiske og militære bruken av sjøstridskrefter. Sjømakt er ein ressurs, ei evne, som blir brukt for å nå politiske og militære målsetnadar. Sjømakt er ikkje det same som ein marine eller andre sjøstridskrefter. Desse er berre verktøy som ein nyttar for å skape og utøve sjømakt.

Sjømakta sitt overordna føremål

Ken Booth skreiv at dei tre rollene til sjømakta: diplomati, militærmakt og ordensmakt, uansett er relatert til bruk av havet til tre føremål:

- Framføring av varer og folk
- Framføring av militærmakt for diplomatiske føremål, eller for bruk mot mål på land eller til havs
- Utnytting av ressursar i eller under havet

Han understrekar at marinar eksisterer som eit middel for fremje slike føremål (Booth, 1977/2014, s. 15–25). Denne framstillinga samsvarar i stort med kva andre leiande sjømaktsforskarar ytrar (sjå t.d. Holmes, 2019, s. 93; Lambert, 2021). Ei slik skildring av føremåla til sjømakta har vore gjennomgåande sidan gudfedrane til moderne sjømaktsteori skreiv sine viktigaste arbeid for over 100 år sidan. Mahan skreiv til dømes: «Eminence of sea power resides in its ability to control the sea lines of communication and to interrupt them for an adversary, affects the very root of a nation's vigour» (Mahan som attgjeve av Holmes, 2019, s. 24).

Sjølv om sjømaktsteoriane er samstemde om føremålet, så er det også teoriane prega av bias. Det meste av sjømaktsteorien omhandlar sjøkrig og sjømakta si rolle i ein relativt jambyrdig strid mellom to stormakter eller koalisjonar av stormakter med samanliknbare verktøy og liknande organisering. Slik sjøkrig meir eit unnatak enn regelen. Dei fleste marinar er små og har avgrensa evner. Dessutan blir dei fleste krigar kor havet spelar ei rolle, utkjempa mellom styrkar kor den eine sida er eintydig

overlegen, eller mellom to statar/aktørar som berre disponerer nokre av dei verktøya ein stormaktsmarine disponerer (Geoffrey Till i Mulqueen et al., 2016, s. 21–32; Vego, 2018, s. 1–54).

Våre mest kjente sjømaktsteoriar, Mahan og Corbett sine, tek båe sitt utgangspunkt i analysar av historia til overlegne sjømakter i eit avgrensa historisk tidsrom.⁴ Utifrå desse analysane har dei trekt konklusjonar i form av «prinsipp» som er utforma for å vere meir eller mindre ålmenngyldige (Speller, 2012). Desse teoriane er dominerande i både studiar av sjømakt og i profesjonsutdanninga innan sjømakt. Diverre handlar t.d. Mahan sine refleksjonar alltid om føremonane med overlegen sjømakt, og ikkje om føremonane med sjømakt generelt (Rosinski, 1977, s. 22). Det same går igjen i teoriane til andre leiande tenkarar som Luce, Laughton, Colomb-brørne, Corbett, Beresford, Wegener, Castex, Gorskov, Gray, Till og Grove. Det bør vere openbert at somme lærdomar og teoretiske argument som tek utgangspunkt i studiar av stormakter sine operasjonar berre delvis har overføringsverdi til andre mindre sjømakter og strategiske kontekstar (Vego, 2018, s. vii; Widén & Ångström, 2015, s. 3). Me har altså eit stormakt- eller overlegen sjømakt-bias i dei viktigaste teoriane, noko ein må ta omsyn til når ein skal bruke slike teoriar til analytiske føremål.

Ulike sjømaktsskular

Mahan, Corbett og deira etterfølgjarar representerer den anglosaksiske blåttthav-/sjøherredøme-tradisjonen. Det finst også nokre konkurrentar som ser meir på sjømakt for å motverke overlegen sjømakt, teoriar me gjerne kategoriserer som kontinentalskulane. Den første av dei meir kjente av desse er den franske nye skulen, *Jeune École*. Ei retning som vektlegg ei asymmetrisk tilnærming. I staden for å søke og utnytte

4 Mahan sitt hovudverk, *The Influence of Sea Power upon History*, tek utgangspunkt i hendingar i tidsrommet 1660–1783, Corbett, *Some Principles of Maritime Strategy*, har ikkje ei like tydeleg tidsavgrensing, men hentar det meste av sin empiri frå grovt same tidsrom – men inkluderer også Napoleonskrigane. Når det er sagt, så har båe skrive svært mykje meir om sjømakt og sjømaktsteori enn berre desse storverka – og nyttar i sin andre litteratur historisk empiri frå også andre krigar, periodar og hendingar.

sjøherredøme, så fokuserer ein på ein nådelaus krig mot merkantil handel (Speller, 2012). Richid Grivel, som la mykje av grunnlaget for *Jeune École*, argumenterte for at Frankrike måtte kunne utkjempe to ulike formar for sjøkrig, ein handelskrig mot den overlegne sjømakta, Storbritannia, og ein slagflåte og blokadekrig mot underlegne sjømakter (Røksund, 2007, s. 1–2). *Jeune École* trakk dette tankegodset enda lenger. Théophile Aube hevda at ettersom den underlegne sida var nærmast dømt til å tape ein tradisjonell sjøkrig (flåte mot flåte), så var slagskipa si tid forbi. I hans syn var handelskrigføring den eine riktige tilnærminga uansett om ein kjempar mot ei overlegen eller ei underlegen sjømakt – dette med di den underlegne alltid ville søke å unngå den form for krig slagflåten var bygd for å føre (Canuel, 2018; Ropp, 1987, s. 157–158; Røksund, 2007, s. 8–12). *Jeune École* var først og fremst eit tankegods for korleis Frankrike kunne utnytte sjømakta med strategisk suksess i ein krig med Storbritannia, men kvilte i for stor grad på umoden teknologi – og på ei manglande erkjening av at ny teknologi oftast blir møtt av mottrekk som nullar ut asymmetrien (Canuel, 2018). *Jeune École* var difor meir ein strategi enn ein teori og har difor avgrensa overføringsverdi til andre konflikhtar og annan geografi utan vesentlege tilpassingar.

Ein anna franskmann, Raoul Castex, fokuserte på strategiske manøvrar for å oppnå lokal overlegenheit og eliminere eins underlegne posisjon vs. ein sterkare marine. Trass i dette så var Castex sitt ultimative mål det same som Mahan sitt – altså sjøherredøme. Det betyr at også Castex sitt store teoretiske verk har avgrensa forklaringsverdi, i alle fall ikkje normativ verdi, dersom det er ein vesentleg numerisk og kapasitetsforskjell mellom den overlegne og den underlegne aktøren i ein krig. Dette med di tal tel når ein kjempar om sjøherredøme (Speller, 2012).

Ein tredje kategori med sjømaktsteori er kystforsvarstilnærmingane. Også desse har sitt utgangspunkt i ein overordna ide om sjøherredøme, men fokuserer på korleis ein skal forsvare seg mot slikt herredøme, eller rettare den maritime maktprojeksjonen som sjøherredøme gjer mogleg. Frå eit militært synspunkt så er det kystsona og dei næraste havområda som står i sentrum for desse teoriane og deira syn på forsvar. Spesielt dei geografiske stadane som gir tilgang til strategisk viktige landområde (Lindberg, 1994, s. 72). Frå eit teoretisk synspunkt så er kystforsvar lite

anna enn eit mottiltak for å redusere dei negative konsekvensane av fienden sitt sjøherredøme.

Trass mange ulike skular og stormaktsbias så gir sjømaktsteoriane oss ei auka forståing for samanhengar og eit omgrepsapparat som gjer at me meir presist kan formidle kunnskap og bodskap. Det skal me sjå nærmare på no.

Sjømakt og landmakt – samanhengar og ulikskap

Ein marinestrateg si største utfordring er å forstå det intime tilhøvet mellom sjømakt og landmakt, og den grunnleggande sanninga at sjøkrig berre har verdi gjennom effekten den gir på land (Dudley W. Knox som attgjeve i Gray, 1992, s. 1, mi omsetting). Aksepterer me denne påstanden, så må me altså forstå forskjellar, likskapar og samanheng mellom landmakt og sjømakt for å forstå sjømakt og sjøkrig.

Menneskja sin relasjon til land og hav er vesensforskjellig. Landjorda er vårt naturlege habitat, medan hava er eit grunnleggande fiendtleig miljø for oss. Landjorda sin naturlege tilstand er å vere politisk kontrollert av ein stat, og krigar handlar i stor grad om slik kontroll.⁵ Havet sin naturlege tilstand er derimot å vere utanfor politisk kontroll, og krigshandlingar handlar om kva som blir ført fram over og levert frå havet (Gray & Barnett, 1989, s. ix).

Menneskja kan ikkje leve og verke på havet utan teknologi. All handel, transport og framføring av militærmakt over og frå havet føreset ei form for farkost, eit skip eller anna. Alt me ynskjer å gjere på og frå havet, også i krigstid, handlar altså i essens om skip og ikkje om havet som «territorium». Det er skipa og deira verksemd som gir påverknad.

I motsetnad til landjorda, som består av mange små og større territorium, så finst det berre eitt hav. Sjølv innhav som Austersjøen og Svartehavet kan i avgrensa grad isolerast, og det er berre i kystnære og

5 Utanom Antarktis, som er regulert gjennom Antarktistraktaten av 1. desember 1959, så finst det i dag berre to landområde som kan sjåast som terra nullius, herrelause territorium ifølgje folkeretten, i verda. Det er Bir Tawil på 2060 km² i grenseområda mellom Egypt og Sudan, og Gorjna Siga på 7 km² på grensa mellom Serbia og Kroatia – merk: Kroatia aksepterer ikkje dette området som terra nullius, men gjer heller ikkje krav på det. Ei rekkje andre område er omstridde, dvs. at fleire statar gjer krav på dei, men dei er normalt politisk kontrollert av ein av aktørane.

kanaliserande farvatn at ein aktør kan avgrense rørselene og framferda til ein motstandar utan å senke skipa hans. Ein kan sjølv sagt også oppnå det same gjennom å sannsynleggjere at ein motstandar vil lide store tap og dimed ta vekk viljen til å operere i eit gitt farvatn grunna kost- nytte-vurderingar. Den einaste garantert effektive måten ein kan trygge eiga verksemd på havet er å drive motstandaren vekk frå heile havet (Rosinski, 1977, s. 4). Med di det nærmast vil vere umogleg å drive ein motstandar fullstendig vekk, så vil sjøkrigen normalt handle om ein ufullstendig kontroll i eit område, i ei tid og for eit føremål. Dette kallar me sjøkontroll, noko som vanlegvis er den essensielle føresetnaden for anna aktivitet på og frå havet i krigstid. Dess større grad av sjøkontroll, i rom og tid, dess større fridom har ein til å bruke havet (Till, 2012a). Operasjonar for å oppnå sjøkontroll fokuserer ein marine mot kapasitetane til andre marinar, og i tillegg den land- og luftmakta som kan påverke eit gitt rom til eit bestemt tid. Aktivitet for å oppnå eller hindre sjøkontroll er difor det essensielle konkurranseaspektet i sjøkrig (Joint Chiefs of Staff, 2018, I-3 og I-4; Till, 2012a).

Prinsipp for krig finst i ei rekkje avskyggingar, men dei er alle utvikla og teoretisert frå kva menneskja har erfart på landjorda (Gray & Barnett, 1989, s. x-xi; Hughes, 2000, s. 170-174). Sjølv om landmakt og sjømakt bae påverkar dei politisk-strategiske måla på grovt samsvarande måtar, så er taktisk-operasjonelle handlingar og tiltak oftast ulike. Med di det er desse taktisk-operasjonelle hendingar og handlingar som skaper strategisk påverknad, så kan ein ikkje berre sjå på ulikskapar mellom domena, men òg på ulikskapar i faktiske krigshandlingar. Eit viktig døme er at det på havet ikkje finst frontliner kor ein kan etablere og halde kontakt. Dessutan har hava, utanom kystnære strok, ingen geografiske trekk som tvingar fram spesifikke framrykkings- og forsyningsliner. Det er også få topografiske og oseanografiske tilhøve som aukar den defensive slagkrafta på hava. Landkrig handlar mykje om å utnytte geografi for å skape føremoner. Sjøkrig handlar om relativ geografi, altså om korleis eins styrkar og aktivitetar er relatert relativt til fienden si verksemd. Sjøkrig handlar dimed om skip og om relativ geografi, og ikkje om territorium, defensive føremoner og kanaliserande lende. Dette gjer offensiven til den sterkaste forma for krigføring på havet.

Landkrig gir typisk strategisk effekt gjennom okkuperande, innehavande eller posisjonierende tiltak. Sjøkrig gir derimot strategisk effekt gjennom å mogleggjere eigen bruk eller hindre fienden sin bruk av det maritime domenet. Både er instrumentelle gjennom at aktivitetane er til for å skape ein effekt, men på ulike måtar. Landmakt har samstundes potensial for å vere meir enn instrumentell med di landmakt fullstendig kan okkupere ein fiende sitt territorium og dimed sikre ein total siger.

I krigstid skapar sjømakt strategisk effekt ved å kontrollere kva aktivitetar som kan finne stad på og frå havet. Med di ulike statar har ulik trong for å bruke havet, og med di ulike statar blir meir eller mindre påverka av det som skjer på havet, så er det samstundes ikkje ein direkte relasjon mellom styrkekorrelasjon (styrketilhøvet) og korleis sjømakta eins kan skape strategisk effekt (Giok, 2014, s. 1–14; Gorshkov, 1979, s. 213–214). Det avgjerande er faktisk kva ein har trong for eller ynskje om å gjere på og frå havet, og kva ein ynskjer å hindre. Dette gjer at kvalitativt og kvantitativt underlegne sjøstridskrefter likevel kan skape ynskte strategisk påverknad gitt at deira verksemd og kapasitet er spissa mot spesifikke strategiske mål.

Menneskja bur på land, ikkje på havet, sjøkrig gir difor berre strategisk meinig gjennom korleis utfallet påverkar hendingsgangen på land, skreiv Corbett (1911/2005, s. 16, mi omsetting). Det er eit syn som også er spegla hjå Svechin, opphavsmannen til moderne tenking kring det operasjonelle nivået i krig. Han ytra at maritim operasjonskunst berre eksisterer dersom det finst operasjonelle mål som ikkje er fellesoperative (Svechin, 1992, s. 70). Desse synspunkta syner at korkje landmakt eller sjømakt kan eller bør sjåast på i einsemd. Det er heilskapen av militærmakta si verksemd som skaper strategisk effekt, og dimed rom for å realisere strategisk effekt gjennom verksemd på og frå havet. Marinestrategi er difor lite anna enn dei aspekta ved militærstrategien som føreset eller involverer sjømakt, og det er desse aspekta som avgjer kva sjømakta må og skal gjere (Corbett, 1911/2005, s. 15).

Sjøkrig – sjøkontroll, sjønekting og maritim maktprojeksjon

Corbett skreiv at «målet med sjøkrig alltid må vere direkte eller indirekte å etablere sjøherredøme eller å hindre motstandaren frå slik kontroll»

(2004, s. 87, mi omsetting). Utfordringa med dette er å forstå kva sjøherredøme er, og om sjøherredøme faktisk er noko ein kan etablere. Omgrepet sjøherredøme har ein mektig klang og gir assosiasjonar om einevelde, om å vere totalt og absolutt, men ifølgje Castex så er sjøherredøme korkje absolutt eller tidsuavgrensa. Sjøherredøme er derimot prega av mange og viktig avgrensingar og føresetnadar, mange av dei er jamvel ikkje av fysisk karakter, men finst berre i menneskja sin persepsjon (1994, s. 53). Castex si forståing av omgrepet samsvarar med kva Churchill har ytra:

When we speak of command of the seas, it does not mean command of every part of the sea at the same moment, or at every moment. It only means that we can make our will prevail ultimately in any part of the seas which may be selected for operations, and thus indirectly make our will prevail in every part of the seas. (Churchill som attgjeve i Blackmore, 2011, s. 50)

Me finn også eit liknande syn hjå den tyske tenkaren Otto Groos:

Ingen sjømakt har nokon gang vore så sterk at sjøherredøme ikkje har vore mogleg å utfordre av motstandaren dersom denne i det heile har sjøstridskrefte, og det uansett kor avgrensa dei er. Dette betyr at fullstendig sjøherredøme ikkje er tenkeleg. Difor er sjøherredøme i praksis å oppnå ei stode kor fienden er hindra frå å forstyrre våre eigne maritime kommunikasjonar og operasjonar i så stor utstrekking at det blir av betydning for krigens utfall. Dette samstundes som fienden sjølv ikkje i noko vesentleg grad kan bruke hava til korkje sjøfart eller militære føremål. (Groos, 1929, s. 54, mi omsetting)

Sjøherredøme handlar altså om evne til å skape naudsynt operasjonsfri- dom for å føre fram og levere makt over og frå havet når og der ein har trong. Sjøherredøme liknar dimed til forveksling på amerikanske definisjonar av det meir moderne omgrepet sjøkontroll. I amerikanske definisjonar er omgrepa faktisk likestilt: «A naval force has command of the sea when it is so strong that its rivals cannot attack it directly. Also called sea control ...» («Sea Control Law and Legal Definition», u.å.).

At sjøkontroll og sjøherredøme skulle bety det same, er etter mitt syn ei tolking som ikkje er tenleg for å forstå sjøkrig og spesielt mindre sjømakter sitt handlingsrom på havet og dei rollene ei slik sjømakt skal fylle. Følgjer ein den amerikanske definisjonen, så blir omgrepet sjøkontroll

nærmast irrelevant for den underlegne sjømakta. Dette med di ei underlegen sjømakt aldri kan vere så sterk at ein motstandar ikkje kan angripe den. Dessutan så har utviklinga av nye stridsmiddel, som ubåtar og fly, og det aukande potensialet dei landbaserte kystforsvarssystema har, gjort at det ikkje er plausibelt at noko makt kan sikre fri bruk av havet samstundes som den fullstendig nektar fienden å bruke havet. Dette leia allereie på 1970-talet til at ein byrja å bruke omgrepet sjøkontroll, og gav omgrepet eit innhald som meir presist formidla kontroll i eit område for ei tid (Turner, 1998). Ei endring som ikkje berre er semantikk, men som også handlar om at sjøkontroll er ein ambisjon som er skalerbar oppimot kva ein skal gjere, kor lenge og i kva omfang. Sjøkontroll blir altså knytt til kva ein skal bruke kontrollen til, framfor å vere eit (det) overordna målet for sjøkrigen.

Analytisk er det difor nyttig å sjå sjøherredøme som den kapasiteten eit stat eller allianse har til å etablere sjøkontroll der og når dei sjølv har trong. Medan sjøkontroll berre er naudsynt kontroll i eit område, for ei tid og for eit føremål. Ei slik inndeling betyr at sjølv utan sjøherredøme så kan ein framleis ha kapasitet til å etablere sjøkontroll for spesifikke operasjonar, i eit gitt geografisk område, for ei gitt tid, og med avgrensa føremål. Sjøherredøme og sjøkontroll er altså ikkje det same, men ambisjonane omgrepa skildrar, er prinsipielt lik dersom ein ser dei relativt til føremåla.

Corbett la også vekt på at dersom ei side mista kontroll over eit maritimt område, så betyr ikkje det at den andre sida får sjøkontroll, men at normaltilstanden er at ingen av sidene har sjøkontroll, og dimed at bruk av farvatnet er omstridd (Corbett, 2004, s. 87; Gray, 1992, s. 1). Det er denne omstridde tilstanden som leiar til sjømilitære kamphandlingar, altså til kva me oftast forstår som sjøkrig. Dette med di sjøkontroll er føresetnaden for framføring av makt over og frå havet.

Sjøkrig handlar heller ikkje om kontroll over vatn, men om skip og deira verksemd. Dette med di eit vassvolum berre er eit medium som skip må bruke for å flytte seg, og med di det er skip som faktisk mogleggjer projeksjon av makt over havet og frå havet. Det er altså den summen av aktivitet og kapasitet som skal til for å føre fram makt over havet med ein akseptabel risiko gitt operasjonen sin verdi, som kan kallast sjøkontroll.

Bruk av ressursar på kontroll over vatn utan at kontrollen skal brukast til noko, er difor nærmast meiningslaust.

I typiske definisjonar av sjøkontroll finn ein formuleringar som «og om naudsynt nekte fienden å bruke havområda» (sjå t.d. Forsvarsstaben, 2015, s. 15; Ministry of Defence, 2017, s. 42). Kva naudsynt betyr, kjem derimot ikkje fram. Vilkåra synast likevel å vere relativt klåre. Med di sjøkontroll føreset at fienden ikkje kan utgjere ein avgjerande trugsel mot ynskt aktivitet, så må ein følgeleg nekte fienden frå å operere på ein måte som skaper ein slik avgjerande trugsel. Dertil, med di sjøkontroll i seg sjølv ikkje er det viktige, men kva den skal sikre, så må fienden langt på veg nektast aktivitet som reduserer, eller kan redusere, verdien av den maktprosjeksjonen som sjøkontrollen skal mogleggjere. Folgeleg kan me seie at sjøkontroll ikkje berre har som føremål å sikre ynskt form og omfang av maritim maktprosjeksjon, men òg å hindre fienden frå å påverke negativt eller nøytralisere effekten av den ynskte maktprosjeksjonen (Strømmen, 2020b).

Med di maritim maktprosjeksjon har potensial for å påverke den strategiske situasjonen på land, så vil antagonistane i ein krig kor havet spelar ei rolle, også søke å hindre fienden frå å utnytte dette potentialet. I praksis betyr det at ein vil hindre at fienden trur at dei kan etablere tilstrekkeleg kontroll til å gjennomføre den ynskte maktprojiseringa. Ambisjonen kallar me sjønekting. Sjønekting er eit absolutt omgrep. Anten har ein det, eller så har ein det ikkje. Har ein sjønekting, så har ein ei stode kor fienden avstår frå ein elles ynskt maritim maktprosjeksjon. Dersom ein aktør, trass motstandaren sin sannsynlege kapasitet til sjønekting, likevel søker å gjennomføre maktprosjeksjon, så har den defensive sida ikkje sjønekting. Då får me ei stode kor den eine sida søker å gjennomføre ynskt maktprosjeksjon med risikomitigerande tiltak, medan den andre sida søker å påføre tap av ein storleik som overgår den aksepterte risikoen, og dimed på ny får motstandaren til å avstå frå maktprosjeksjon (Strømmen, 2021, s. 158).

Tett integrert i omgrepet sjønekting ligg sjønektingsoperasjonar. Dette er operasjonar som har til føremål å etablere eit trugselnivå som inneber for stor risiko for den ynskte maritime maktprosjeksjonen sett i eit kost–nytte-perspektiv. Lukkast ein med å gjere fienden sin

kost-nytte-kalkulasjon negativ, så vil fienden avstå frå å prøve – då har ein oppnådd sjønekting.

Med di sjøstridskrefter er sjeldsynte og tek svært langt tid å erstatte, så kan sjønekting oppnåast også gjennom ei gradvis svekking av fienden si samla kampkraft. Den siste tilnærminga er vanlegast, men også farlegast. Dette då den lenge ikkje vil nekte all maritim maktprojeksjon og at ein dimed kan risikere at sjømakta sin strategiske påverknad får avgjerande effekt før sjønektinga blir etablert.

Sjønektingsoperasjonar, altså operasjonar for å sannsynleggjere eller påføre tap, har to praktiske bruksområde. Sjønektingsoperasjonar er eit alternativ for dei aktørane som ikkje sjølv treng sjøkontroll for å nå sine strategiske mål, men som samstundes ynskjer å hindre fienden frå å utnytte maritime kommunikasjonar til å prøjisere makt. Sjønekting kan også vere eit komplementært tiltak til sjøkontroll gjennom å bidra til å redusere risiko mot det ein skal bruke kontrollen til, men då vil nektinga typisk finne stad ein annan stad og gjerne til ei anna tid enn kva kontroll-operasjonane gjer (Till, 2004, s. 158).

Omgrepa sjøkontroll, sjønekting og maritim maktprojeksjon utgjer essensen i *sjøkrigen* si praktiske gjennomføring og dimed i å forstå sjømakta som eit strategisk og operasjonelt verktøy i krig. Sjølv om omgrepa skildrar essensen i sjøkrigen, så skal me aldri gløyme at sjøslag, taktikk og skip aldri er anna enn middel for å få ei strategisk føremon i konflikten på eit overordna nivå. Bruken av sjømakt handlar altså alltid om den enkelte operasjon sitt føremål, og i summen av føremåla si påverknadskraft på operasjonelt og strategisk nivå, korleis stridshandlingar på og frå havet kan påverke krigen sitt sluttresultat (Gray, 1992, s. 1).

Sjøkontroll og risiko

Når me etablerer sjøkontroll, så søker me å ekskludere fienden frå ein del av havet for ei tid. Det betyr at båe antagonistar ikkje kan ha kontroll i same område samstundes. Rosinski hevdar at den einsidige karakteren til omgrepet sjøkontroll gjer at det dimed ikkje finst noko halvvegs løysing mellom siger og tap på havet. Ei side kan berre oppnå operasjonstryggleik for eigen maktprojeksjon dersom dei lukkast i å eliminere eller drive vekk den andre. Lukkast ein ikkje med slik eksklusjon, så er

sjøkontrollen omstridd, og dimed kan ingen av sidene føre fram makt på, over og frå havet utan stor og potensiell avskrekkande risiko (Rosinski, 1977, s. 4). Eg vil hevde at denne klassiske tolkinga er berre dels rett. Tek me utgangspunkt i at kontroll alltid har eit føremål, så er det faktisk fullt mogleg at båe sider kan drive maritim maktprojisering samstundes i tid og rom. Dette dersom ingen av dei respektive projeksjonane føreset fråvær av kva fienden treng for å sikre eigen projeksjon.

Med di ein total eksklusjon, altså sjøkontroll, er nærmast umogleg å oppnå, så må ein kunne operere med risiko eller avstå frå å operere i det heile (sjå t.d. Rubel, 2012). Sjøkontroll er altså relativ til risiko. Dess viktigare den maritime maktprojeksjonen er for å oppnå ynskt operasjonell eller strategisk effekt, dess høgare risiko kan ein vere viljug til å akseptere. Risiko i denne samanheng er summen av sannsynet for tap og den kumulative verknaden desse tapa har på vidare operasjonar, versus verdien av ynskt maktprojeksjon og den kumulative effekt denne skaper. For sjømakta er vurderinga av kumulative effektar særleg viktig, med di sjøstridskrefter kan ta år å erstatte. Har ein mista kapasitet, så er kapasitetstapet gjerne gjeldande for resten av krigen. Oftast vil difor tap redusere handlingsrom i påfølgjande operasjonar og jamvel fjerne grunnlaget for å utnytte påverknadar ein har oppnådd.

Det er graden av risiko ein aksepterer, som langt på veg avgjer om ein har kontroll eller ikkje. Sjøkontroll er altså ikkje berre noko ein må opprette, men også noko ein må vedlikehalde så lenge ein har trong for det. Er trongen permanent, så må også aktivitetane for å sikre sjøkontroll vere permanente.

Å etablere sjøkontroll

Eksklusjonskravet i omgrepet sjøkontroll gjer at det grunnleggande berre finst to metodar som kan nyttast for å etablere desse tilstandane. Det er *avgjerande slag* og *orlogsblokade*, og det uavhengig av om ein snakkar om sjøkontroll eller sjøherredøme. Ei orlogsblokade er ein, oftast, langvarig og omfattande sjøkrigsoperasjon kor ein nektar motparten tilgang til dei farvatna ein har trong for å bruke til eigne føremål. Ein slik blokade kviler grunnleggande på ei sannsynleggjering av at eit forsøk på å bryte ut for å skape ein eksplisitt trugsel mot fienden

sin maritime maktprojeksjon vil resultere i uakseptable tap og dimed ei forverra strategisk stode.

At metodane for å etablere sjøkontroll eller sjøherredøme er prinsipielt dei same, altså avgjerande slag og orlogsblokadar, betyr ikkje at dei er like når det kjem til omfang, geografi eller tid. Ulikskapen finn ein dersom ein relaterer omgrepa til føremål. Snakkar me om eit slag eller ein blokade for å etablere sjøherredøme, så er det sjøstridskreftene til fienden som står i fokus. Dette med di føremålet då er å kunne etablere ei stode kor ein kan etablere sjøkontroll der, og når ein har trong. Snakkar me om sjøkontroll avgrensa til ein einskild maktprojiseringsoperasjon, så er eksklusjonskravet relatert til den tidsavgrensa trugselen som ulike einingar og kapasitetar utgjjer mot denne operasjonen. Då er ikkje målet, eksklusjonen, lenger absolutt, men relativt til sjøkontrollen sitt føremål, og det rom og den tid operasjonen finn stad i.

Med di sjøstridskrefter er ein svært avgrensa ressurs, så vil det å finne fienden sin hovudstyrke og utslette denne i eit avgjerande slag utgjere ein relativt absolutt måte å sikre eigen handlingsfridom på. Diverre er det svært utfordrande å få til eit slikt avgjerande slag. På havet har den underlegne sida i stor grad rom for å vike unna eller unngå eit avgjerande slag. Ein går ikkje inn i eit slag ein veit ein vil tape. Dersom ein i det heile ynskjer å engasjere seg i eit slag, så vil ein først søke å endre styrkekorrelasjonen til si føremon. På grunn av distansane som typisk er involvert i sjøkrigen, så kan ein svakare part til dømes trekke seg attende til egne kystnære farvatn. Ikkje berre vil den offensive aktøren då måtte operere lenger vekk frå egne forsyningskjelder, men må i tillegg møte fienden si land- og luftmakt. Distansen reduserer eiga offensiv kraft, medan kampkraft frå komplementære fellesoperative kapasitetar endrar styrkekorrelasjonen. Dette kan endre utfallet av eit eventuelt slag og vil gjerne gjere at den overlegne sida også vil avstå frå å søke eit avgjerande slag. I ei stode der fienden vik unna, blir dimed ein overlegen styrke fort tvinga til å prøve å sikre temporær kontroll gjennom å legge ein blokade på fienden. Ein blokade krev normalt store ressursar og vil sjeldan vere heilt effektiv. Den vil også innebere ein vesentleg risiko for å lide småskala tap, noko som over tid kan forskyve styrkebalansen til den svakare sida sin føremon (Rosinski, 1977, s. 5). Sjønekting som ein komplementær komponent

i sjøkontrolloperasjonar er i prinsippet det same som ein orlogsblokade. Operasjonar for å opprette og oppretthalde sjøkontroll handlar difor om å nedkjempe trugslar og om å etablere ein persepsjon av risiko hjå fienden så ein får denne til å avstå frå å utfordre kontrollen.

Teknologiutviklinga gjer det vanskelegare å vike unna på det opne hav og utvidar den sona av havet kor sjømakta er fellesoperativ. Det blir følgjeleg vanskelegare for ei underlegen sjømakt å få suksess på det opne havet, men samstundes utvidar ein områda kor ein defensiv aktør kan maksimalisere si relative kampkraft. Allereie under første verdskrig var ein nærblokade av fienden svært risikofyllt og noko britane avstod frå, i dag vil det vere nærmast umogleg mot ein kapabel motstandar. I tankegodset bak konsept som *Jeune École*, norsk-svensk kystforsvarstenking og *Kleinkrieg*, går det fram at ein fjernblokade i liten grad avgrensar fienden sin bruk av eigne kystnære maritime kommunikasjonar, og at den i tillegg gir fienden handlingsfridom med omsyn til når, korleis og kor ein vil utfordre den sjøkontrollen blokaden skal trygge (sjå t.d. Groos, 1929, s. 141–146; Petrak, 2020; Røksund, 2007, s. 226–227).⁶ Teknologiutviklinga endrar truleg også dette, og har dels også gjort det tidlegare. Gjennom skjulte innsatsmiddel, som ubåtar og miner, og seinare med tillegg av luftmakt og gradvis overflatestyrkar, så lukkast amerikanarane med å nekte Japan bruk av kystnære maritime kommunikasjonar i stor grad og kvelte dimed japansk krigsindustri og japansk militært handlingsrom gjennom å påføre dei ressursmangel og store logistiske utfordringar (Joint Army–Navy Assessment Committee, 1947). I dag har ikkje ei kapabel sjømakt berre ubåtar, miner og langtrekkande luftmakt, men òg undervassdronar, mobile miner, dronar og langtrekkande missilar med høg presisjon og øydeleggingskraft. Det er difor i aukande grad mogleg å bringe stor, og jamvel potensielt overveldande, nektingskapasitet nær og inn i ein fiende si kystsona – sjølv i så komplekse kystsoner som den norske.

Balansen mellom forsvarar og angripar, mellom den som vil legge ein blokade og den som vil bryte ein blokade, er difor ikkje gitt. Gjensidig

6 Omgrepet *Kleinkrieg* er systematiske, men avgrensa operasjonar mot fienden sine sjøstridskrefter for å påføre fienden små og gradvise tap. Føremålet er å oppnå ei styrkeutjamning i møte med ei overlegen sjømakt. Ei styrkeutjamning som vil bryte fienden si blokade, og som kan opne for både avgjerande slag og eiga maritim maktprosjisering (Groos, 1929).

aukande nektingskapasitet kan gjere kystsona og nærliggande fartøy til eit taktisk ingenmannsland. Altså eit område kor ingen av sidene kan operere med stor grad av tryggleik. Dette hindrar offensiv maritim maktprojeksjon for angriparen, og det hindrar den defensive aktøren frå å utnytte eigne kystnære kommunikasjonar. Skulle ein slik tilstand oppstå, så vil det også monaleg endre korleis sjømakta påverkar den strategiske stoda. Når ingen har operasjonsfridom for maktprojisering, så blir påverkinga primært relatert til kven som taper mest på manglande operasjonsfridom.

Eit avgjerande slag, slik det er skildra ovanfor, tek utgangspunkt i ei tradisjonell tolking av kva Mahan seier er føremålet med sjøkrigen. Men sjøherredøme/sjøkontroll sikra gjennom eit avgjerande slag er ikkje sjøkrigen sitt føremål, dette er berre eit middel for å mogleggjere eller hindre maritim maktprojeksjon. Slaget er altså ikkje eit mål i seg sjølv, noko også Mahan reflekterer rundt. Når Mahan snakkar om avgjerande slag, så er det altså eit sjøslag som positivt endrar den strategiske situasjonen (Widén & Ångström, 2004, s. 221–222). Eit slag kan følgeleg også vere avgjerande dersom det held ved lag ein føremålstenleg strategisk situasjon (Till, 2004, s. 164). Det er heller ikkje slik at eit avgjerande slag må vere den ultimative eller viktigaste ambisjonen til sjømakta. Oftast er det andre og meir presserande oppgåver som må få førerang. Slik til dømes Corbett seier, så kan trongen for å sikre eigne maritime kommunikasjonar, og direkte støtte til landmakta sine operasjonar, vere langt viktigare i eit både kort og langt perspektiv – enn det å søke det eine avgjerande slaget (Corbett, 2004, s. 164–170).

Sjøkontrollen sitt føremål

Maritim maktprojeksjon er dei aktivitetar og handlingar sjømakta gjer mogleg for å påverke stoda på land, altså sjøkontrollen sitt føremål (Ministry of Defence, 2017, s. 45). Gjennom å mogleggjere eiga framføring og gjennom å utnytte sjømakta si overlegne løfte og manøverevne så kan ein projisere makt, direkte eller indirekte, mot land. Maritim maktprojeksjon som omgrep inkluderer alt frå amfibiestyrkar til maritim luftmakt, bombardering, elektronisk krigføring, spesialstyrkar, forsyningar og handel med meir. Maritim maktprojeksjon kan forme eit

stridsområde, ein kan forsikre og roe ned ei stode, ein kan avskrekke, utøve tvangsmakt, uroe, projisere landmakt, støtte andre eigne styrker, avgrense fienden sitt manøverrom, eller ein kan trekke ut eigne styrker. Ein utnyttar altså sjømakta sin karakteristikkar, som løfteevne, uthalds- evne, mobilitet, til å levere makt på, over og frå havet for å påverke situa- sjonen på land (Strømmen, 2021, s. 156–157). Sjømakta har også til føremål å hindre motstandaren frå å utnytte sjømakta sine karakteristikkar. Ei slik skjematisk framstilling syner ikkje alle former for bruk av sjømakt i ein konflikt, men med di sjømakta handlar om å sjølv utnytte og i tillegg nekte fienden å utnytte havet til å føre fram makt i kvar ei form, og med di kontroll over eit farvatn for ei tid til eit føremål korkje er absolutt eller permanent, så vil normalt båe sider bruke sjømakta fleksibelt for å nå sine strategiske målsetnadar.

Korleis og i kor stor grad ein kan nytte maritim maktprojeksjon for strategisk påverknad, vil vere unikt for den einskilde krig, geografien den finn stad i og med omsyn til styrkekorrelasjon. Generelt vil ein maritimt orientert stat vere meir sårbar for maritim maktprojeksjon, enn ein kon- tinentar stat. Sume formar for maritim maktprojeksjon, særleg trygging av handels- og forsyningsliner, kan jamvel ha avgjerande verdi for mari- time statar og alliansar. NATO vil til dømes i svært avgrensa grad kunne utnytte sitt potensial dersom alliansen ikkje kan nyttiggjere seg av mari- time kommunikasjonar (Strømmen, 2021, s. 157).

Maritim maktprojeksjon kan nyttast for å søke ei avgjersle i krigin gjennom å skape ei strategisk stode som er irreversibel eller svært tid- og ressurskrevjande å endre. Påverknad med potensiell avgjerande effekt oppimot interessebalanse og nasjonal vilje kjem oftast som resultat av finansiell utmatting og nekting av forsyningar og handel. Sjømakta er difor oftast eit sakte og indirekte middel (Gray, 1992, s. 37–39; Reynolds, 1989, s. 8). Sjølv i dei tilfella der sjømakta med suksess nektar fienden han- del og forsyningar, så er det ikkje gitt at dette leier til at ein gir opp kri- gen. Til dømes var Japans avgjerande viktige maritime kommunikasjonar nærmast utradert i 1945, men det aleine tvang ikkje fram ein kapitulasjon.

Sjømakta si meir direkte påverking på den strategiske stoda er ofte like viktig som «handelskrig» og har monaleg større potensial for rask strate- gisk effekt. Maritim maktprojeksjon kan til dømes nyttast for å opne nye

frontavsnitt og dimed svekke fienden sin strategiske situasjon. I landkrig gjer kanalisierende terreng og fortifikasjonar defensiven til den sterkaste operasjonsforma, ettersom slikt terreng tvingar fram strid på den defensive parten sine premiss. Utnytting av maritime kommunikasjonar og manøvrar kan bidra til å omgå slike defensive føremoner og skape rom for betre utnytting av overlegne landstyrkar. Denne effekten kan ein faktisk oppnå berre gjennom å etablere truverdig kapasitet til slike omgåande manøvrar. Maritim maktprojeksjon kan også nyttast for å ta direkte kontroll over særleg viktig infrastruktur eller geografi, til dømes flystasjonar og hamner eller strategiske råvarekjelder (Gray, 1992, s. 31–55).

Både den indirekte og den direkte forma for maritim maktprojeksjon kan gi strategisk effekt, jamvel avgjerande strategisk effekt, men den potensielle effekten er avhengig av kven ein kjempar mot, og kva som er føremålet med krigen. Den indirekte forma, t.d. handelskrig og forsyningsnekt, vil ha svært avgrensa verdi mot ein stat som er sjølvforsynt eller kan få naudsynt tilførsle over landjorda. Den direkte maktprojeksjonen, då særleg projeksjon som tek kontroll over viktig territorium, eller tvingar ein fiende til å omdisponere sitt forsvar, er berre mogleg dersom motstandaren har ein geografi som gir sjømakta tilgang til høgverdige mål. Øydeleggande former for maritim maktprojeksjon har med framvekst av luftmakt og langtrekkande presisjonseld, i tillegg til aukande kapasitet til å løfte landmakt frå havet og direkte inn i innlandet, fått auka potensial for strategisk påverknad. Slik påverknad gjennom åtak på særleg viktige mål kan jamvel gjerast mot statar utan kyst og mot statar kor hjartelandet ikkje ligg i periferien (i kystsona).

Noregs geostrategiske stode

Noregs geostrategiske stode kan nærmast sjåast som lagnadsbestemt. Dette då Noreg sin geografiske posisjon, både den relative og den absolute, og landets topografi, meir enn noko anna styrer kva tryggleikspolitiske utfordringar landet står overfor, og korleis Noreg kan eller må handtere dei. Noreg er ein maritim nasjon, ei lagnad landet ikkje kan lausrive seg frå eller definere seg fekk frå. Noreg si havgrense, grunnlina (utanom Svalbard), strekker seg 2532 km (Statistisk sentralbyrå, 2013).

Dette er Noreg si faktiske strategiske grense med di det innafor lina ligg ei smal stripe med fjordar, sund, øyar og land kor nordmenn bur, livnærer seg og ferdast. Resten av landområdet til Noreg er i stort øydemark, uframkomeleg, utilgjengeleg og relativt uinteressant for militærstrategien (Pugh, 1984). Kysten er ikkje berre der nordmenn flest bur og lever, kysten gir også ein unik tilgang til og suverene rettar over enorme og rike havområde. Område som er sju gongar større enn landterritoriet og som gjennom all tid har gitt Noreg levebrød, rikdom og mobilitet. For Noreg spelar altså det maritime ei stor rolle med omsyn til ressursar, infrastruktur, import, eksport og innanriks transport. Tre av landets fire største eksportnæringar og verdiskaparar er maritime, dei er olje og gass, fiske og havbruk, og dei maritime næringane (reiarlag, klasseselskap, verft, utstyrsprodusentar etc.) (Helseth et al., 2021; Norges sjømatråd, 2022). Noreg er med omsyn til økonomi og folkesetnad ein av verdas mest maritimt retta statar.

Noregs tilgang til havet gir også militær tilgang til Atlanterhavet og Barentshavet – ein tilgang som i kombinasjon med rette stridskrefter gir rom for kontrollere kva desse hava blir brukt til, for å drive handel og for projeksjon av militærmakt regionalt og globalt. Den kortaste distansen mellom USA og Russland sine viktigaste folkesetnadar og strategiske infrastrukturar går mellom det austlege USA og det nordvestlege Russland over Atlanterhavet. Dette er den naturlege lina for projisering av maritim makt, for langtrekkande missilar og for strategisk luftmakt. Dessutan er det i desse havområda (i tillegg til Okhotskhavet) Russland skjuler sine viktigaste verktøy for eskaleringskontroll og eskaleringsdominans – dei strategiske ubåtane med sine interkontinentale atommissilar. Ein alternativ akse for framføring av makt mot Russland er gjennom Aust-Europa. Den aksen er langt meir tid- og ressurskrevjande med di den føreset ei overføring av USA sine maktmiddel til Europa, ei overføring som tek lang tid og føreset maritime kommunikasjonar over Atlanterhavet. Dessutan vil landstrid normalt ta lang tid for å substansielt påverke den militærstrategiske stoda. Reknar ein det som sannsynleg at den strategiske målsetjinga er å tvinge fram ei forhandlingsløyising ein sjølv kan leve med, og ser tid som kritisk for å redusere kostnad, så er Atlanterhavet og Europeisk-Arktis den viktigaste og enklaste aksen for

å projisere amerikansk militærmakt direkte, omfattande og raskt mot Russland. Spesielt dersom USA ynskjer å utnytte viktige komparative fordelar, som overlegen sjømakt og langtrekkande strategiske bombefly.

Europeisk-Arktis og Atlanterhavet er også dei viktigaste aksane for projeksjon av russisk militærmakt direkte mot USA og mot NATO sitt bakområde. Spesielt gjeld dette strategiske system for eskaleringsdominans, altså strategiske ubåtar og strategiske bombefly, men òg for konvensjonelle langtrekkande presisjonsvåpen, og også med di vedvarande amerikansk, britisk og fransk eskaleringskontroll også kviler på deira strategiske ubåtar med sine operasjonsområder i Atlanterhavet.

Det er sjølvsagt tenkeleg at Russland av ein eller anna grunn kan bruke makt mot Noreg aleine. Slik bilateral krigføring mot eit NATO-land er samstundes ikkje sannsynleg med di faren for eskalering til konflikt med NATO/USA vil vere overhengande. Ein bilateral konflikt er difor ikkje sannsynleg utan at den blir ein stormaktskonflikt, og særleg lite sannsynleg med di den moglege strategiske gevinsten Russland kan hauste, må målast opp imot den strategiske risikoen som krig mot Noreg vil innebere. Skal Russland bruke tvangs- og valdsmakt mot Noreg i isolasjon, så vil denne mest truleg finne stad i det maritime domenet. Maritim maktbruk gir mindre eskaleringsfare enn ein invasjon på land, og det gir Noreg større insitament for å deeskalere framfor å eskalere. Difor, så lenge NATO er truverdig – og så lenge USA sin posisjon som stormakt delvis kviler på dei tryggleiksgarantiar dei gir, så vil ein krig kring og i Noreg vere ein stormaktskrig.

Den mest sannsynlege og farlegaste militære trugselen mot Noreg handlar altså ikkje om norske interesser, men er eit resultat av stormaktskonflikt mellom Russland og USA/NATO. Uansett kor ein slik konflikt har sitt opphav, og uansett kor landstriden primært utspelar seg, så vil Noreg bli påverka. Dette av tre grunnar. For det første med di USA har ein horisontal eskaleringsdoktrine i botn for si strategiske tilnærming til ein stormaktskonflikt (Fitzsimmons, 2019; Gaddis, 1981; Rynning, 2021). USA vil eskalere horisontalt med tanke på stridsmiddel og med tanke på geografi for å utnytte sine komparative føremoner og kjempe ein krig på sine premisser. For det andre med di Russland sitt militærstrategiske og dels politisk-strategiske tyngdepunkt er lokalisert i nærleiken av Noreg.

Eit svakt Russland med avgrensa verkemiddel i diplomati, økonomi og konvensjonell militærmakt er fullstendig avhengig av den vedvarande eskaleringskontrollen deira strategiske atomvåpen gir dei. Spesielt i ei potensiell eksistensiell krise. For det tredje vil ein stormaktskonflikt råke Noreg med di Noreg er forplikta gjennom NATO-medlemskapet til å støtte sine allierte.

I sjømakst teorien går det fram at sjømakt og dimesd sjøkrig berre har relevans gjennom korleis den direkte eller indirekte påverkar stoda på land – og at krigen si avgjerse mest alltid kjem på land. Dette er også riktig for Noreg, men berre dersom me ser på NATO samla og ikkje på Noreg i isolasjon. Dei krigshandlingar i og kring Noreg som har størst potensial for å få avgjerande påverknad på utfallet av ein stormaktskonflikt, er hendingar og handlingar i det maritime domenet, eller mot den infrastrukturen som mogleggjer russisk bruk av det maritime domenet. Kontroll over norsk landterritorium er difor hovudsakleg viktig gjennom korleis denne kontrollen mogleggjer eller hindrar sjø- og luftoperasjonar mot fienden si sjømakt. Berre i den grad kontroll over ein spesifikk lut av Noreg påverkar utfallet av konflikten samla og i vesentleg grad, så vil landstriden i Noreg vere viktig for alliansen og Russland. Norsk landterritorium er altså av taktisk og operasjonell verdi, men berre indirekte strategisk verdi, i ein stormaktskonflikt. Dette er/bør vere høgst formativt på korleis Noreg tenker forsvar, og for korleis landet brukar og bygger stridskrefter. Det betyr at det er norske hamner og flyplassar, biletbyggingressursar, og også den infrastrukturen som mogleggjer mottak og framføring av forsterkingar, som er nøkkelpunkta for stormaktene i Noreg. Andre geografiske område er i hovudsak viktig gjennom kva bruk ulike stridsmiddel kan gjere av dei for å oppnå eller hindre maritim maktprojeksjon og bruk av langtrekkande luftmakt. Rett nok ville ein heil eller delvis okkupasjon av Noreg ha potensial for å vere eit verdifullt forhandlingskort, men ein slik okkupasjon vil også vere svært ressurs- og tidkrevjande – ressursar og tid som med sannsyn ville kunne gi større og viktigare strategisk effekt om brukt til andre føremål. Stoda er slik sett ikkje ulik kva den var i andre verdskrig. Krigen kom til Noreg med di kontroll over Noreg gav Tyskland tilgang til Atlanterhavet og dimesd til dei viktigaste britiske maritime kommunikasjonsårene, med di eit Noreg

på allierte hender ville ha utgjort ein strategisk trugsel mot Tyskland, og med di Tyskland gjennom kontroll av Noreg fekk indirekte kontroll over den svenske jernmalmen og kunne hindre dei allierte frå å projisere makt mot denne svært viktige ressursen. Okkupasjonen av Noreg var likevel av avgrensa militær verdi for Tyskland, spesielt etter at Frankrike fall og gav enda betre tilgang til Atlanterhavet. Samstundes var okkupasjonen svært ressurskrevjande. Frigjeringa av Noreg kom heller ikkje i Noreg, men som resultat av utviklinga i krigen på eit overordna nivå. I den grad kamphandlingar i og kring Noreg påverka krigen i stort, så handla dette i hovudsak om bruk av maritime kommunikasjonar og om tilgang på strategiske ressursar. Det handla altså ikkje om norsk territorium i seg sjølv.

Nettopp med di det er det maritime i vår region som i sterkast grad påverkar utfallet av ein stormaktskonflikt, så er det også i kva grad Noreg kan påverke hendingar i det maritime, som vil utgjere Noreg sitt viktigaste bidrag til eit utfall som tener Noreg. Difor vil ikkje det maritime berre vere avgjerande for kva slags krig me vil sjå, men i tillegg vil det maritime vere det viktigaste for oss når me skal bruke vår militærmakt for å gi størst mogleg strategisk og dimed politisk-strategisk effekt. Me kan altså snu sjømaksteorien på hovudet når det kjem til ein norsk strategisk kontekst. Der sjømakta normalt gir effekt gjennom korleis den påverkar stoda på land, så vil hendingar på land i Noreg primært gi strategisk effekt gjennom korleis desse hendingane påverkar stoda på havet, og gjennom dette stoda på land for alliansen samla sett.

Norsk marinestrategi kan difor ikkje berre vere ein delkomponent i Noregs nasjonale strategi, marinestrategien må faktisk vere ein konstant, sentral og dels styrande komponent i kvar ein norsk strategi. I røynda så må norsk militærstrategi langt på veg vere ein maritim strategi og dels ein marinestrategi. Det vil altså vere kva som skjer, og kva ein ynskjer oppnådd i det maritime domenet av stormaktene, som langt på veg styrer trongen for og bruken av land- og luftmakt i forsvaret av Noreg. Samstundes, og det er heilt avgjerande i forståinga av relasjonen mellom land, luft og sjømakt, og i utforminga av ein nasjonal strategi, så må det framhevast at dei tre domena er gjensidig avhengige av kvarandre. Og med di norske maritime operasjonar alltid vil finne stad i farvatn kor luft og landmakt vil påverke sjømakta, så vil effekten av og påverkinga

frå land- og luftdomena alltid vere sentralt også i utforminga av norsk sjømakts sine strategiske roller og operasjonar.

I tillegg til dette kjem støtte til allierte og spesielt Sverige og Finland. All alliert støtte, utover langtrekkande luftmakt og luftlandestyrkar, til Norden må kome over havet og hovudsakleg gjennom norske farvatn og via norske hamner. Å hindre framføring og bruk av slike forsterkingar vil vere ei sentral målsetjing for Russland. Det mest effektive mottrekket er å hindre forsterkingane frå å bli ført fram til Norden. Kan Russland skape sjønektning mot slik framføring, eller senke skipa som fører fram forsterkingane, så vil Norden måtte greie seg aleine. Angrep vil også kunne retast mot infrastruktur som hamner og jernbaner, men russiske tiltak for å hindre framføring av forsterkingar vil alltid og kanskje dominerande ha eit maritimt aspekt.

Følgjeleg vil krigshandlingar kor Noreg blir involvert, anten dei er retta mot Noreg, eller som lut av ein stormaktskonflikt, alltid vere dominert av det maritime eller ha eit svært omfattande maritimt element. Den maritime dominansen betyr samstundes ikkje at det ikkje vil finne stad krigshandlingar i luftrommet og på landjorda, og spesielt ikkje i ein stormaktskonflikt. Men det betyr at både dei krigshandlingar Russland gjennomfører mot Noreg, og dei taktiske og operasjonelle mål som Russland måtte ha i og mot Noreg, vil ha sitt utgangspunkt i kva overordna målsetjingar dei ynskjer å oppnå, og desse er stor grad forankra i det maritime.

Norsk sjømakts sine strategiske og operasjonelle målsetjingar

Sjømakta vil alltid ha ei eller fleire strategiske roller som kjem som eit resultat av staten sin overordna militærstrategi. Dess meir distinkt og avgrensa desse strategiske rollene er, dess større spelerom finst det for ei underlegen sjømakts å nå sine strategiske målsetjingar i møte med jamvel ei fullstendig overlegen sjømakts. Dette med di havet ikkje har militær eigenverdi. Havet har berre verdi gjennom kva makt som kan førast fram over og leverast frå havet. Sjøkrig handlar difor mest berre om å kontrollere kva som blir eller kan bli ført fram og levert frå havet. Den relative kampkrafta til ein marine blir difor heller ikkje avgjort av styrkebalansen

relativt til deira motstandarar, men like mykje av kva maritime ressursar, aktivitetar og interesser sjømakta skal trygge eller hindre (Giok, 2014, s. 6; Gorshkov, 1979, s. 212–214).

All strategi blir forma av ei rekkje faktorar. Det vil vere statiske faktorar som geografi, faktorar som endrar seg sakte, slik som strategisk kultur, og faktorar som endrar seg noko raskare, slik som teknologi og styrkestruktur, men først og fremst handlar utvikling av strategi om å identifisere kva aktørane ynskjer å oppnå, og kvifor aktørane ynskjer å oppnå det. Først når ein veit dette, kan ein forme metodar for å nå måla og omsette midlane ein disponerer i handlingar. For Noreg er dette ekstra utfordrande, med di Noreg i svært lita grad sjølv styrer eller påverkar kva dei viktigaste aktørane, stormaktene, i vår region ynskjer å oppnå, og eller kvifor dei gjer dette. Følgjeleg må norsk strategi, og dimed også forsvarsplanlegging og strukturutvikling, i stor grad ta omsyn til både vår sannsynlege motstandar – Russland, og til våre allierte med USA i spissen.

Noreg sitt forsvar har to grunnleggande føremål. Det skal først og fremst bidra til å førebyggje krig. Skulle dette ikkje lukkast og krigen kjem, så er føremålet å bidra til å skape ein situasjon som gir Noreg eit best mogleg utgangspunkt og resultat i forhandlingane som leiar til opphald av krigen. Det er i desse to overordna føremåla me finn Sjøforsvaret og norsk sjømakts sine roller.

Førebygging av krig handlar sjølvsagt dels om situasjonsmedvit, om handsaming av hendingar og om å markere og oppretthalde klare raude liner, men viktigast er likevel den potensielle kostnadspåførande effekt militærmakta utgjer – det er den som først og fremst bidrar til avskrekkande effekt mot potensiell maktbruk mot Noreg, og det er den som kan forme den militære stoda i krig. Det er altså kva militærmakta kan og må gjere i krig, som utgjer den primære dimensjonerande faktoren bak utforminga av og rollene til norsk sjømakts så vel som resten av Forsvaret.

Norsk sjømakts sine roller i krig

Norsk sjømakts har ei nøkkelrolle i å hindre russisk maktprojeksjon i og mot Noreg, spesielt maritim maktprojeksjon. Skulle motstandaren

trass norske sjønektingsoperasjonar prøve å projisere maritim makt, så blir denne rolla endra til aktivitet som skal hindre Russland frå å lukkast med projeksjonen og dersom dei likevel skulle lukkast, så blir rolla å redusere verdien av eventuelle suksessar. Dette er ei nasjonal oppgåve for å hindre okkupasjon av territorium, flankemanøvrar mot eiga landmakt og for å redusere skadeomfang på norsk statstryggleik. Det er også ei oppgåve i alliansesamanheng kor målsetjinga er å hindre Russland frå å utnytte norsk geografi til egne militære føremål i det større biletet. Sjønektingsoperasjonar kan løysast både taktisk og operasjonelt på defensive og offensive måtar, men ei taktisk offensiv tilnærming vil ha størst potensial for rask og vedvarande strategisk og operasjonell effekt, med di sjøstridskrefter er ein sjeldsynt ressurs som ikkje lèt seg erstatte når først tapt. Sjønektingsoperasjonar vil også normalt vere ein føresetnad for eigen og alliert sjøkontroll andre stadar i Noreg og i norske nærområde. Gjennom å nekte Russland maritim operasjonsfridom i og ved Noreg så vil ein presse Russland til å utkjempe sin maritime krig i Atlanterhavet og Arktis meir reaktivt og i mindre grad støtta av gjensidig forsterkande fellesoperative aktivitetar.

Grunna geografi og mangelen på robuste kommunikasjonslinjer på land så må norsk landmakt dels eller heilt på kjøll dersom den skal brukast utanfor sine oppsettingsområder. Det er dessutan sannsynleg at landmakta må kunne operere og kjempe i kystsona, på øyar og i fjordar, altså i ein geografi kor sjøen er den viktigaste, raskaste og ofte einaste kommunikasjonsåra. På same måte må allierte forsterkingar både takast imot, forsynast, framførast og kjempe i og langs kysten. Skal norsk og alliert landmakt i Noreg vere ein effektiv militærkapasitet, så må Noreg altså kunne gjere bruk av maritime kommunikasjonar i kystsona og langs kysten. Dette føreset at ein kan sikre bruk av maritime kommunikasjonar der og når ein har trong, og med ein akseptert risiko.

Både Forsvaret og sivilsamfunnet, spesielt nord for Trøndelag, er fullstendig avhengig av maritime kommunikasjonar for forsyningar og drivstoff. Utan tilgang til å bruke kysten til logistikk så vil Nord-Noreg raskt mangle mat, drivstoff og medisin, og norsk sjø-, land- og luftmakt i regionen vil raskt miste si evne til å operere. Desse faktorane føreset, slik også førre rolle gjorde, at Noreg kan sikre sjøkontroll der og når me har

trong – sjøkontroll i form av å sikre dei fartøya som faktisk fører fram forsyningar og styrkar, og kontroll med dei hamner og anna infrastruktur som desse fartøya nyttar.

Med di Noreg er skilt frå sine allierte av hav, så må alle allierte forsterkingar av noko substans anten vere maritime eller bli levert over og frå havet. Det einaste unnataket frå dette er langtreggkande luftmakt. Skal Noreg og Norden få substansielle forsterkingar på land- og dels luftsida, så er det heller ikkje tilstrekkeleg med sikre og gode landsettings- og oppsettingsområde. Noreg må i tillegg, som eit minimum, ta seg av dei særleg tidkrevjande operasjonane som er naudsynte for å sikre tilgang frå ope hav og inntil land. Om ikkje vil risikoen mot ei slik innsetjing av forsterkingar i beste fall vere ukjent, i verste fall så alvorleg at ei innsetjing neppe kan gjerast, eller berre gjerast med svært store tap. Dei særleg tidkrevjande operasjonane er først og fremst anti-ubåtoperasjonar i kystnære og kanalisierende farvatn, og mineryddingsoperasjonar i dei same farvatna.

Sist, men ikkje minst, Forsvaret skal også bidra til eller legge til rette for allierte operasjonar, både i og ved Noreg, men også i andre farvatn og regionar. Dei viktigaste oppgåvene til norsk sjømakt i ein slik samanheng er å gi eit godt bilete til allierte av aktiviteten i vår region, bidra i operasjonar for å nekte russisk sjømakt tilgang til ope hav og å kunne motverke russisk bruk av våre kystfarvatn som *safe haven*, i tillegg til å kunne bidra til å nøytralisere effekten av eventuelle russiske landsettingar og nektingsnoder.

Felles for alle desse rollene er at dei er grunnleggjande fellesoperative. Ikkje berre har dei alle som føremål å mogleggjere eller trygge kapasitetar og aktivitet i dei andre fysiske domena (luft og land), men i tillegg vil dei i stor grad kvile på taktisk samvirke med dei andre forsvarsgreinene. Eit anna tilhøve er at desse oppgåvene må løysast samstundes. Har Noreg berre kapasitet til å løyse oppgåvene sekvensielt, så vil ein truleg ikkje kunne løyse nokon av dei på ein tenleg måte. Desse oppgåvene er gjensidig avhengig av kvarandre og kviler i stor grad på kvarandre. Dessutan så er Noreg sitt strategiske hjarteland – kysten, eit stridsfelt kor ingen allierte har god kompetanse, kapasitet eller i det heile forståing. Det har heller ikkje Russland, sjølv om det er klare teikn på at dei søker å styrke si

evne til å operere i vår kystsona (sjå t.d. Ulriksen, 2019; Østensen, 2020). Noregs kyst utgjør ei komparativ føremon, ein styrkemultiplikator, men er også eit stridsdomene kor Noreg i avgrensa grad kan kvile seg på alliert støtte, og er altså eit forsvarsproblem som må handsamast primært ved hjelp av nasjonale kapasitetar.

Norsk sjømakt sine roller i å førebyggje og avskrekke

Norsk sjømakt sine viktigaste roller i ein konfliktførebyggingsstrategi er å vere kontinuerleg til stades med både kapasitet til tvangs- og valdsmakt og med truverdig vilje til å nyttiggjere seg kapasiteten. Forsvaret må kunne truverdig, raskt, einsarta og konsekvent handtere trugslar, hendingar og utfordringar mot norsk suverenitet og suverene rettar. Dette inkluderer handheving overfor ikkje-statlege aktørar. Med di slike trugslar i stor grad vil oppstå i det maritime domenet, så kviler Forsvarets kapasitet her i stor grad på Sjøforsvaret, men med avgjerande bidrag frå luftmakta.

Noreg skal også vere NATO sine auge i nord. Sjøforsvaret, saman med resten av Forsvaret, må levere på våre allierte si trong for biletbygging, etterretning og nærvær i norske farvatn og nærrområde. Gjer ikkje Noreg dette, så vil andre gjere desse oppgåvene sjølv. I så tilfelle vil det vere våre allierte sine interesser som blir styrande for aktiviteten og framgangsmåtar, og ikkje norske interesser og norsk politikk. Manglar Noreg kapasitet, så vil Noreg miste politisk handlefridom og rom for forsikringspolitikk overfor Russland. Bidrar Noreg til amerikansk bastionsnekting og strategisk ASW (altså anti-ubåtoperasjonar retta mot strategiske ubåtar), direkte eller indirekte, så vil norske militære kapasitetar og delar av norsk territorium kome høgt på mållista til Russland, og kan bidra til ei raskare horisontal eskalering til vår region. Bidrar me ikkje, så vil allierte handle fullstendig utan å ta omsyn til våre ynskje og mål. Dette er ein utfordrande balansegang.

I ein strategi for konflikthandtering inngår også avskrekking. Avskrekking bidrar norsk sjømakt til gjennom kontinuerleg og synleg nærvær, tydeleg signalering, resolutt handtering og tydelege raude liner,

med evne til rask eskalering frå fredstidsoperasjonar til krigshandlingar og gjennom si evne til å overleve eit preventivt åtak og evne til augeblikkeleg og kumulativt tapspåføring.

Kva for ei sjømacht treng Noreg?

I denne artikkelen har eg sett på kva sjømacht er, og korleis utøvinga av sjømacht gir strategiske og operasjonelle effektar. Gjennom å kople sjømachtsteorien med strategisk tenking så har eg vidare synt kva for strategiske og operasjonelle roller sjømacht har for Noreg. Svara som denne analysen gir, er eit viktig utgangspunkt for ein strukturanalyse, men berre på eit konseptuelt nivå.

Konseptuelt går det ei viktig skilleline mellom kapasitet til å direkte bidra i allierte operasjonar, altså å bruke norske sjøstridskrefter integrert i allierte einingar og operasjonar, versus eit indirekte bidrag kor norsk sjømacht primært sikrar norsk territorium og norske farvatn med føremål om å sikre alliert tilgang, operasjonsfridom og maritim manøverfridom. Desse to konseptuelle tilnærmingane vil krevje grunnleggande ulike styrkar. Eit direkte bidrag vil krevje einingar som kan operere tett integrert i allierte styrkar. Altså havgåande einingar med stort fartspotensial, betydeleg innebygd overlevingsevne, fullverdige kommandokontroll (K2)-løysingar og god rekkevidde. Slike fartøy er svært kostesame og vil trass deira defensive system ha relativ låg overlevingsevne og utgjer dessutan ein vesentleg operasjonell svakheit med di dei vil vere få, og dimed vil eit tap vere vesentleg for norsk handlingsrom og kapasitet. Ein flåte som er skreddarsydd for eit indirekte bidrag, altså å nekte russisk bruk av norske farvatn og territorium, i tillegg til å sikre eigen bruk av kysten, er ei potensielt langt rimelegare løysing, men også ei løysing som er vesentleg mindre fleksibel. Dette med di ein slik flåte primært vil bestå av små fartøy som kan utnytte topografi og sivil infrastruktur. Ein slik flåte vil truleg ikkje vere havgåande, og vil dessutan vere avhengig av totalforsvarsløysingar for å operere effektivt. Skulle det vere trong for norsk sjømacht til andre oppgåver enn kystforsvar og kystdominans, så vil altså ein slik skreddarsydd flåte raskt måtte operere i kontekst, styrkar og farvatn dei ikkje er bygde for. Ein flåte bygde for ei indirekte tilnærming til korleis

me kan best støtte våre allierte, vil vere fokusert på nekting og tapspåføring, og på kapasitetar som er naudsynte for innaskjers operasjonsfridom. Målsetjinga er då å hindre fienden frå direkte maritim maktprojeksjon og redusere verdien av eventuelle vellukka projeksjonar, i tillegg til å utnytte geografiske føremoner og asymmetri til eiga føremon.

Sume typar sjøstridskapasitetar, som ubåtar og kampfly, vil vere effektive bidrag uansett konseptuell tilnærming, men i erkjenning av kor ressurskrevjande sjømakt er, så vil det vere avgrensa rom for å byggje ein flåte som kan gi både substansielle direkte bidrag til allierte styrkar og samstundes ein truverdig kapasitet til kystdominans og sjønektingsoperasjonar. Båe tilnærmingar har potensial for å gi Noreg ei sjømakt som effektivt støttar opp om våre politisk-strategiske mål dersom føresetnadane er dei rette. Utfordringa er at den direkte integreringa i allierte operasjonar føreset at desse operasjonane finn stad, at Russland ikkje kan utnytte norsk geografi for å nekte dei, og at allierte ressursar blir prioritert til regionen tidleg og i eit omfang som gjer suksess sannsynleg. Det indirekte bidraget til alliert suksess er uavhengig av desse føresetnadane. Evnar Noreg å skape ein truverdig nektingsterskel mot Russland sine sannsynlege ynskje om kontroll over sume vesentlege punkt i vår geografi, og med å skape truverdig kapasitet til å redusere verdien av eventuelle russiske operasjonelle suksessar, så gjer Noreg ikkje berre sannsynet for slike operasjonar lågare, men legg også i stor grad til rette for allierte operasjonar dersom eller når dei blir aktuelle.

Erkjenner ein i tillegg at Noreg er avhengig av bruk av kystsona for egne føremål, både militært og sivilt, og at Noreg er eit mottaks og transittland for allierte forsterkingar, så utkrystalliserer det seg eit enda tydelegare bilete av kva innretting norsk sjømakt bør ha. Noreg må ha ei sjømakt som mogleggjer eigen og alliert bruk av vår kyst og våre hamner og flystasjonar. Ikkje sporadisk, men nærmast kontinuerleg. Det krev meir enn berre nektingskapasitet, det krev omfattande kapasitet til innaskjers sjøkontroll – over tid og i store geografiske område. Etersom teknologiutviklinga gjer eit taktisk ingenmannsland meir sannsynleg – også djupt inn i kystsona, så krev dette ressursar som ikkje berre kan møte og nøytralisere trugslar, men som i stor grad kan førebyggje slike trugslar gjennom tidleg oppdaging, avvising, nøytralisering eller omgåing.

Konklusjonen er difor at Noreg i krig treng ei sjømakt som primært er fokusert på evne til å dominere og kontrollere bruk av eigen kyst. Dette er ei sjømakt som hovudsakleg gir indirekte bidrag til allierte operasjonar, men ei sjømakt som mogleggjer alliert suksess, framfor å vere ei sjømakt som inngår direkte i allierte operasjonar. I den grad Noreg skal bidra direkte, så vil det vere oppgåver for nokre få av våre strukturelement og då primært våre kampfly (jagarfly og maritime patruljefly), i tillegg til våre ubåtar og dei havgåande logistikkfartøya.

Referansar

- Blackmore, D. S. T. (2011). *Warfare on the Mediterranean in the age of sail: A history, 1571–1866*. McFarland Incorporated Publishers.
- Booth, K. (2014). *Navies and foreign policy*. Routledge. (Opphaveleg utgjeven 1977).
- Canael, H. (2018). From a prestige fleet to the Jeune Ecole: French naval policy and strategy under the Second Empire and the Early Third Republic (1852–1914). *Naval War College Review*, 71(1), 93–118.
- Castex, R. (1994). *Strategic theories (edited and translated version of French originals from 1931–39)* (E. C. Kiesling, Red.). Naval Institute Press.
- Clausewitz, C. von. (2020). *Om krigen*. Solubokvennen Vidarforlaget.
- Corbett, J. S. (2004). *Principles of maritime strategy*. Dover Publications.
- Corbett, J. S. (2005). *Some principles of maritime strategy*. The Project Gutenberg eBook. (Opphaveleg utgjeven 1911)
- Falk, K. L. (2000). *Why nations put to sea: Technology and the changing character of sea power in the twenty-first century*. Garland Pub.
- Fitzsimmons, M. (2019). Horizontal escalation: An asymmetric approach to Russian aggression? *Strategic Studies Quarterly*, 13(1), 95–133.
- Fluyt (16th–18th century). Deutches historisches museum. Hentet 2. august fra <https://www.dhm.de/mediathek/en/ship-types/milestones-in-the-history-of-european-shipbuilding/09-fluyt/>
- Forsvarsstaben. (2015). *Forsvarets doktrine for maritime operasjonar*. <http://hdl.handle.net/11250/2407101>
- Gaddis, J. L. (1981). Containment: Its past and future. *International Security*, 5(4), 74–102.
- Giok, K. K. (2014). Sea power as a strategic domain. *Journal of The Singapore Armed Forces*, 1–14.
- Gorshkov, S. G. (1979). *The sea power of the state*. Naval Institute Press.
- Gray, C. S. (1992). *The leverage of sea power: The strategic advantage of navies in war*. Free Press.

- Gray, C. S. & Barnett, R. W. (1989). *Seapower and strategy*. Naval Institute Press.
- Groos, O. (1929). *Seekriegslehren im Lichte des Weltkrieges. Ein Buch für den Seemann, Soldaten und Staatsmann. Mit einem Geleitwort von (Alfred) v (on) Tirpitz*. ES Mittler & Sohn.
- Harilaos, N. P. (2021). The future of maritime transport. I R. Vickerman (Red.), *International encyclopedia of transportation* (s. 535–539). <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102671-7.10479-8>
- Helseth, A., Basso, M. N. & Jakobsen, E. W. (2021). *Maritim verdiskapningsrapport 2021: Prognoser for maritim næring i 2021 og 2022*. Menon Economics.
- Holmes, J. R. (2019). *A brief guide to maritime strategy*. Naval Institute Press.
- Hont, I. (2005). *Jealousy of trade: International competition and the nation-state in historical perspective*. Harvard University Press.
- Hughes, W. P., Jr. (2000). *Fleet tactics and coastal combat*. Naval Institute Press.
- Joint Army–Navy Assessment Committee. (1947). *Japanese naval and merchant shipping losses during World War II by all causes*. Navy Department.
- Joint Chiefs of Staff. (2018). *Joint publication 3-32: Joint maritime operations*. The Joint Chiefs of Staff: Joint Force Development.
- Kennedy, P. M. (1971). Imperial cable communications and strategy, 1870–1914. *The English Historical Review*, 86(341), 728–752.
- Lambert, N. A. (2021). What is a navy for? *Proceedings Magazine*, 147(4).
- Levy, M. (2011). *Percentage of total population living in coastal areas*. Center for International Earth Science Information Network at Columbia University.
- Lindberg, M. (1994). *Geographical impact on coastal-defence navies: The entwining of force structure, technology and operational environment*. University of Manitoba, Winnipeg.
- Luttwak, E. N. (1974). *The political uses of sea power*. Johns Hopkins University Press.
- Main, D. (2015, 2. april). Undersea cables transport 99 percent of international data. *Newsweek*.
- Ministry of Defence. (2017). *Joint doctrine publication 0-10: UK maritime power* (5. utg.). Development, Concepts and Doctrine Centre.
- Mulqueen, M., Sanders, D. & Speller, I. (2016). *Small navies: Strategy and policy for small navies in war and peace*. Taylor & Francis.
- Norges sjømatråd. (2022, 5. januar). *Sjømateksporten passerte 120 milliarder kroner i fjor*. <https://seafood.no/aktuelt/nyheter/sjomateksporten-passerte-120-milliarder-kroner-i-fjor/>
- OECD. (2016). *The ocean economy in 2030*. <https://doi.org/10.1787/9789264251724-en>
- Petrak, D. (2020). Arvet efter Landquist: En analys av Daniel Landquists genomslag inom svensk sjömaktssteori [Masteroppgave, Försvarshögskolan]. DiVA. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:fhs:diva-9432>

- Port of Hamburg. (u.å.). *HMM Oslo*. Henta 5. desember frå <https://www.hafen-hamburg.de/en/vessels/hmm-oslo-48840/>
- Prop. 151 S (2015–2016). *Kampkraft og bærekraft: Langtidsplan for forsvarssektoren*. Forsvarsdepartement.
- Pugh, D. C. (1984). Guns in the cupboard. I R. Tamnes (Red.), *Årbok for Forsvarshistorisk forskningscenter, Forsvarets høyskole, 1983–84*. Tanum-Norli.
- Reynolds, C. G. (1989). *History and the sea: Essays on maritime strategies*. University of South Carolina Press.
- Ropp, T. (1987). *The development of a modern navy: French naval policy, 1871–1904*. Naval Institute Press.
- Rosinski, H. (1977). *The development of naval thought: Essays by Herbert Rosinski* (B. Mitchell Simpson III, Red.). Naval War College Press.
- Rubel, R. C. (2012). Command of the sea: An old concept resurfaces in a new form. *Naval War College Review*, 65(4), 21.
- Rynning, S. (2021). Deterrence rediscovered: NATO and Russia. I *NL ARMS Netherlands Annual Review of Military Studies 2020* (s. 29–45). TMC Asser Press.
- Røksund, A. (2007). *The Jeune École: The strategy of the weak*. Brill.
- Sea Control Law and Legal Definition. (u.å.). I *US Legal*. Henta 8. august frå <https://definitions.uslegal.com/s/sea-control/>
- Speller, I. (2012, 1.–4. april). *Maritime strategy and policy for smaller navies* [Paperpresentasjon]. International Studies Association, San Diego Conference, USA.
- Statistisk sentralbyrå. (2013). *Statistisk årbok 2013*. <https://www.ssb.no/a/aarbok/kart/i.html>
- Strømmen, T. I. (2020a). Seapower theory and military history; a close but troublesome interrelationship. *Necesse*, 5(3), 187–202.
- Strømmen, T. I. (2020b). Sjøkontroll: viktig og misforstått. *Necesse*, 5(1), 111–121.
- Strømmen, T. I. (2021). Kva kan Mahan fortelje Noreg? I T. Heier (Red.), *Militærmakt i nord* (s. 135–164). Universitetsforlaget.
- Svechin, A. A. (1992). *Strategy*. East View Publications.
- Till, G. (2004). *Seapower: A guide for the twenty-first century*. Frank Cass Publishers.
- Till, G. (2012a). Chapter two: Sea control. *Adelphi Series*, 52(432–433), 65–118.
- Till, G. (2012b). Introduction: Sea power and the rise and fall of empires. I G. Till & P. Bratton (Red.), *Sea power and the Asia-Pacific: The triumph of Neptune?* (s. 1–15). Routledge.
- Turner, S. (1998). Missions of the U.S. Navy. *Naval War College Review*, 51(1), 87–103.
- Ulriksen, S. (2019). Kysten legges åpen! *Norges Forsvar*. <https://www.forsvarsforeningen.no/norges-forsvar/kysten-legges-åpen/>
- Vego, M. (2011). On military theory. *Joint Force Quarterly: JFQ*, (62), 59–67.

- Vego, M. (2018). *Maritime strategy and sea denial: Theory and practice*. Taylor & Francis.
- Widén, J. & Ångström, J. (2004). *Militärteorins grunder*. Försvarsmakten.
- Widén, J. & Ångström, J. (2015). *Contemporary military theory: The dynamics of war*. Routledge.
- Østensen, Å. G. (2020). Private militære selskap – en ny russisk kapasitet å regne med også til sjøs? *Necesse*, 5(1).